

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**
Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української літератури

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА МАЛА ПРОЗА
II ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ: ПРОБЛЕМА ЖАНРУ ТА СТИЛЮ»**

Студентки 2 курсу групи МУУЗ
Освітньої програми Середня освіта.
Українська мова і література
Спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Макімової Юлії Леонідівни

Науковий керівник: Віннічук А. П.,
кандидат філологічних наук, доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ.....	7
1.1 Малі форми історичної прози як жанрова проблема.....	7
1.2 Розвиток уявлень про художню правду, вимисел та домисел, національний колорит у малих історичних жанрах.....	11
РОЗДІЛ II. ЖАНРОВІ МОДИФІКАЦІЇ МАЛОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ II ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ.....	16
2.1 Художні особливості документально-белетристичних оповідань Андріана Кащенко.....	16
2.2 Біографічне оповідання-нарис як специфічний жанровий різновид малої історичної прози Юрія Мушкетика.....	35
2.3 Художнє моделювання національного минулого в історичних новелах Ніни Бічуї.....	41
2.4 Притча як жанрова форма малої історичної прози Валерія Шевчука.....	51
РОЗДІЛ III. СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНИХ МАЛИХ ЕПІЧНИХ ЖАНРІВ II ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ	60
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Звільнення національної свідомості від стереотипів попередньої політичної доби відкриває нові дослідницькі можливості щодо переосмислення історичного минулого України засобами художнього слова. Тому історична проза за інтенсивністю пошуків нових методів, способів художнього узагальнення, жанрово-стильовим розмаїттям, ідейно-тематичним багатством і мистецьким рівнем є помітним явищем у процесі розвитку національної літератури. Вітчизняні твори про минувшину постійно викликають у читацького загалу зацікавлення, адже вони мають змогу досягнути моральні пріоритети й суспільні ідеали українців, зрозуміти спосіб їхнього мислення та світовідчуття, передають досвід попередніх поколінь, відкривають широкі можливості для осмислення історичних процесів і постатей.

Склалося так, що малим прозовим жанрам присвячено значно менше рецензій, оглядів, колективних праць і монографій порівняно з великими; на художній досвід малих форм покликаються значно менше літературознавців.

Тим часом жанри та жанрові різновиди малої прози становлять безсумнівний інтерес як історико-літературний, так і ідейно-естетичний компонент у контексті українського письменства ХХ століття.

Історична мала проза другої половини ХХ століття розширює тематичний діапазон, урізноманітнює співвідношення історичних та художніх фактів, жанрові зразки, стилі письма. Вона, як зазначає дослідниця А. Віннічук у монографії «Геройство мусить мати нагороду. Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття», «прикметна широтою тематичного діапазону – від доби Київської Русі до переломних подій минулого століття» [18, с. 8]. Науковиця доводить, що «художня модель героїчного минулого, представлена в історичній прозі, слугує формуванню історичного мислення, глибшому розумінню

особистістю власного місця в соціумі, віднайденою індивідом шляхів до самопізнання й самоствердження. Твори на історичну тематику викликають інтерес не лише в аспекті образних рецепцій перебігу поворотних історичних подій, а й з огляду на порушену в них морально-філософську, психологічну проблематику» [18, с. 5].

Системні осмислення формотворчих аспектів, жанрової специфіки, типології історичного роману містять дослідження Л. Александрової [1], С. Андрусів [2,3], А. Віннічук [18,19], Б. Гуляка [26], М. Ільницького [36], Ф. Кейди [41], Л. Ромашенко [70], М. Сиротюка [72,73], М. Слабошпицького [74], В. Чумака [80]. Становленню та розвитку історичної повісті присвячено працю К. Ганюкової [21]. На твори малої історичної прози Р. Іваничука [34], Р. Іванченко [35], А. Кащенко [40], Ю. Мушкетика [57], Вал. Шевчука [82–86] та інших авторів з'являлися рецензії, відгуки, наукові статті. Однак на сьогодні існує невелика кількість праць, яка б систематизувала результати дослідження малих прозових жанрів та їх різновидів. Тому тема наукового дослідження є актуальною і на часі.

Мета роботи – дослідити художню структуру, типологічні особливості та жанрові різновиди малої прози про національну минувшину.

Відповідно до мети було поставлено такі конкретні завдання:

- розглянути теоретичні аспекти і стан дослідження жанрів історичної малої прози у контексті сучасних літературознавчих студій;

- простежити специфіку художнього моделювання національної минувшини, співвідношення історичної та художньої правди, домислу та вимислу;

- ідентифікувати психологічні складові «героїчного» і «трагічного» характеру в художньому світі історичного твору;

- висвітлити особливості конструювання історичних та вигаданих персонажів;

- окреслити стильові особливості історичних малих епічних жанрів.

Об'єктом дослідження обрано історичні твори малої прози Н. Бічуї [12–15], Р. Іваничука [34], А. Кащенко [40], Ю. Мушкетика [57], Вал. Шевчука [82–86].

Окрім літературних творів, у роботі використано наукові розвідки з історії України В. Антоновича [4], М. Аркаса [5], Д. Бантиш-Каменського [7], М. Грушевського [25], Д. Дорошенка [30], І. Крип'якевича [48], О. Субтельного [75].

Предмет дослідження – жанрово-стильова специфіка, образна система, історизм художнього мислення, жанрові модифікації малих форм художньої прози.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять наукові праці вітчизняних літературознавців із питань жанру і стилю М. Бахтіна [9], О. Галича [20], І. Денисюка [27], М. Жулинського [33], Г. Клочека [42]; монографії та розвідки про історичні літературні жанри Л. Александрової [1], С. Андрусів [2,3], А. Віннічук [18,19], Б. Гуляка [26], М. Ільницького [36], Б. Мельничука [55], Л. Ромащенко [70], М. Сиротюка [72,73], М. Слабошпицького [74], В. Чумака [80].

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі поєднано порівняльно-історичний, типологічний, системно-структурний, систематизації та аналізу матеріалу методи дослідження. Такий комплексний підхід забезпечує проведення всебічного аналізу обраної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів. Здійснено спробу системного дослідження малої історичної прози другої половини ХХ століття в літературному контексті доби та у зв'язку з традиціями класичної спадщини. Встановлено особливості жанрової еволюції.

Теоретичне значення. Результати дослідження слугуватимуть основою для розвитку наукових студій української історичної малої прози.

Практичне значення. Основні положення і висновки можуть бути використані під час розробки факультативних занять із історії української

літератури другої половини ХХ століття, у школах із поглибленим вивченням гуманітарних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано в доповідях на II Всеукраїнській студентській заочній науковій конференції «Функціонування мовних одиниць у художньому та масмедійному дискурсах» (Секція «Літературознавчі аспекти вивчення художніх текстів», м. Київ, 2 квітня 2020 року), II Регіональній студентській науково-практичній конференції «Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку» (м. Вінниця, 2 квітня 2020 року), V Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми сучасної мовної та літературної освіти в середніх навчальних закладах» (м. Вінниця, 14 травня 2020 року), III Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід» (м. Суми, 15 травня 2020 року).

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 одноосібні статті.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що нараховує 90 найменувань. Загальний обсяг роботи – 77 сторінок, із них 69 – основного тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Л. Советский исторический роман и вопросы историзма. Киев: Изд-во Киевского университета, 1986. 156 с.
2. Андрусів С. Мости між часами: Про типологію історичної прози // Українська мова і література в школі. 1987. № 8. С. 14–20.
3. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ століття. Тернопіль: Джура, 2000. 340 с.
4. Антонович В. Про козацькі часи в Україні. Київ: Дніпро, 1991. 238 с.
5. Аркас М. Історія України-Русі. Київ: Вища школа, 1991. 456 с.
6. Бабенко І. Жанрова диференціація і поетика українського історичного оповідання ХІХ – початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: – 10.01.01. Дніпр. нац. ун-т, Дніпропетровськ, 2005. 20 с.
7. Бантыш-Каменский Д. История Малой России от водворения словян в сей стране до уничтожения гетманства. Київ: Час, 1993. 656 с.
8. Барт Р. Від твору до тексту. Львів: Літопис, 1996. С. 380–384.
9. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1986. 444 с.
10. Бауэр В., Дюмотц И., Головин С. Энциклопедия символов. Москва: Кронпресс, 2000. 504 с.
11. Бибики С. Оповідність в українській художній прозі. Луганськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. 288 с.
12. Бічуня Н. Родовід: Повість, оповідання. Львів: Каменяр, 1984. 256 с.
13. Бічуня Н. Великі королівські лови : новели та візії. Львів : ЛА «Піраміда», 2011. 192 с.
14. Бічуня Н. Звичайний шкільний тиждень [Текст] : Повість / Ніна Бічуня. Київ : Веселка, 1973. 157 с.

15. Бічуя Н. Портрет маленької дівчинки з черепахою. Стигли яблука на Спаса. Спогад про Грузію. Зачин до оповідання про Донелайтіса. Притча про Ковалю і Карбівничого // Незнайома : Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст. / Автор. проект, упоряд., вступне слово В. Габора. Львів : ЛА «Піраміда», 2005. 600 с.
16. Богданова М. Жанрово-стильві особливості української малої прози ХХ століття. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01. Херсон, 2007. 27 с.
17. Велика історія України: у 2-х томах. Т. 1. Київ: Глобус, 1993. 352 с.
18. Віннічук А. Концепція героїчного минулого України та способи її художнього втілення в романній прозі другої половини ХХ століття (М. Сиротюк, В. Кулаковський, М. Глухенький). Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2009. 20 с.
19. Віннічук А. Геройство мусить мати нагороду. Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття. Монографія. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2010. 214 с.
20. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
21. Ганюкова К. Еволюція історичної повісті в українській літературі ХІХ початку ХХ ст. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01. Дніпр. нац. ун-т, Дніпропетровськ, 2003. 19 с.
22. Гончар О. А. Кащенко повертається // Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове. Київ: Веселка, 1992. С. 5-6.
23. Горбач Н. Історичні романи Ю. Мушкетика Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01 / Запор. держ. ун-т, Запоріжжя, 2003. 19 с.
24. Грабович Г. До історії української літератури. Київ: Критика, 2003. 631 с.
25. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ: Веселка, 1990. 247 с.

26. Гуляк А. Становлення українського історичного роману. Київ: Міжнародна фінансова агенція, 1997. 293 с.
27. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ століття. Львів: Академічний Експрес, 1999. 280 с.
28. Дерево пам'яті: У 4-х випусках. Київ: Веселка, 1990–1995. Вип. 1. 607 с. Вип. 2. 557 с., Вип. 3. 511 с., Вип. 4. 396 с.
29. Дончик В. Національна історія як духовне опертя української літератури // Слово і час. 1997. № 9. С. 6–9.
30. Дорошенко Д. Нарис історії України: в 2-х томах. Т. 1. Київ: Глобус, 1992. 349 с.
31. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 576 с.
32. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 688 с.
33. Жулинський М. Національна ідея в ідеологічній системі державотворення // Слово і час. 1996. №1. С. 9-13.
34. Іваничук Р. Тема людської творчості: спроби перетворення // Українська мова і література в школі. 1987. №8. С. 9-14.
35. Іванченко Р. Орли клекотали про волю: Історичні оповідання. Київ: Український центр духовної культури, 2004. 320 с.
36. Ільницький М. Людина в історії: Сучасний історичний роман. Київ: Дніпро, 1989. 356 с.
37. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 1: Перша половина ХХ ст. Підручник / В. Дончик. Київ: Либідь, 1998. 466 с.
38. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 2. Друга половина ХХ ст. Підручник / В. Дончик. Київ: Либідь, 1998. 456 с.
39. Калениченко Н. Українська проза початку ХХ століття. Київ: Наукова думка, 1964. 449 с.
40. Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове : Оповідання. Дніпропетровськ : Січ, 1991. 494 с.

41. Кейда Ф. Відлуння далекої доби: гайдамаччина в українській літературі. Київ: Логос, 2000. 520 с.
42. Клочек Г. У світлі вічних критеріїв (Про систему критеріїв оцінки літературного твору). Київ: Дніпро, 1989. 221 с.
43. Ковалів В. Виразальні засоби українського художнього мовлення. Херсон: ХМД, 1991. 123 с.
44. Ковалів Ю. Українська література в історичному інтер'єрі // Українська мова та література. 2003. Ч. 45. С. 3–18.
45. Корицька Г. А. Кащенко: Літературний портрет. Запоріжжя: Акцент, 2011. 151 с.
46. Косач Ю. Проза про життя інших: тексти, інтерпретації, коментарі / Упоряд. В. Агеєва. Київ: Факт, 2003. 352 с.
47. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури // Літ.Україна. – 1991. – 26 вересня.
48. Крип'якевич І. Історія України. Львів: Світ, 1991. 520 с.
49. Кухаренко В. Інтерпретація тексту. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
50. Література й історія: Матеріали міжнародної наукової конференції 12-13 листопада 1998 р. Запоріжжя: ЗДУ, 1998. 162 с.
51. Літературознавчий словник-довідник / Гром'як Р., Ковалів Ю., Теремко В. Київ: ВЦ «Академія». 1997. 752 с.
52. Логвин Ю. Заклятий вершник: Історичні повісті, оповідання. Київ, Дніпро, 1990. 446 с.
53. Лотман Ю. Текст у тексті // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів: Літопис, 1996. С. 428-442.
54. Лотоцький А. Княжа слава. Львів: Каменярь, 1991. 232 с.

55. Мельничук Б. Випробування істиною: Проблема історичної та художньої правди в українській історико-біографічній літературі (від початків до сьогодення). Київ: ВЦ «Академія», 1996. 272 с.
56. Мишанич О. Дивосвіт Наталени Королевої // Мишанич О. Повернення. 2-е вид., переробл. і доп. Київ: АПН «Обереги», 1997. С. 83-112.
57. Мушкетик Ю. Твори в 5-ти т. Т.1 / Перед. М. Жулинського. Київ: Дніпро, 1987. 607 с.
58. Наєнко М. Українське літературознавство: Школи, напрями, тенденції. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 320 с.
59. Наливайко Д. Козацько-християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках). Київ: Дніпро, 1992. 495 с.
60. Ніні Бічуї – 75! // Ключ [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/130>. Заголовок з екрана.
61. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. 447 с.
62. Павленко Г. Становлення історичної белетристики в давній українській літературі. Київ: Наукова думка, 1984. 186 с.
63. Пахаренко В. Нарис української поезики: (до нових підходів у вивченні літератури): Додаток до газети Українська мова та література, 1997. 80 с.
64. Пентиліюк М. Культура мови і стилістика. Київ: Вежа, 1994. 240 с.
65. Пивоварська А. Дім на горі. Розмова з Валерієм Шевчуком // Сучасність. 1992. №3. С. 54-59.
66. Потебня А. Естетика і поезика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
67. Проценко О. Еволюція українського історичного роману 90-х років ХХ століття. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01. Запор. держ. ун-т, Запоріжжя, 2002. 19 с.

68. Римар Н. Художній наратив історії в збірці новел Ніни Бічуї «Великі королівські лови» / Н. Римар // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. Серія : Філологічні науки. Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2015. № 1. С. 199–209.
69. Розмова Людмили Таран із Валерієм Шевчуком «Роззирнемося навколо й полюбимо цей світ» // Кур'єр Крив басу. 2003. №165.
70. Ромащенко Л. Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Основні напрями художнього руху. Черкаси: Вид-во Черкаського держуніверситету ім. Б.Хмельницького, 2003. 388 с.
71. Сверстюк Є. Духовні джерела і традиції української літератури // Сучасність. 1998. № 7–8. С. 57–75.
72. Сиротюк М. Український радянський історичний роман. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. 396 с.
73. Сиротюк М. Живий перегук епох і народів. Київ: Дніпро, 1981. 248 с.
74. Слабошпицький М. Літературні профілі: Літературно-критичні нариси. Київ: Радянський письменник, 1984. 310 с.
75. Субтельний О. Україна: історія. Київ: Либідь, 1993. 720 с.
76. Тарнашинська Л. Художня галактика Валерія Шевчука: постать сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 224 с.
77. Українська літературна енциклопедія: у 5-ти томах, Т. 2. Київ: Українська радянська енциклопедія імені Миколи Бажана, 1990. 574 с.
78. Федорів Р. Історична та національна романтика // Дзвін. 1996. №10. С. 107–110.
79. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.
80. Чумак В. Далеч віків прозираючи: проблематика сучасного українського радянського історичного роману. Київ: Знання, 1985. 48 с.

81. Чумак В. Минуле – очима сучасника. Київ: Радянський письменник, 1980. 184 с.
82. Шевчук Вал. Муза роксоланська // Вітчизна. 1997. №3–4. С. 125–147.
83. Шевчук Вал. У світі українського історичного оповідання // Дерево пам'яті: У 4-х кн. Кн. 1. Київ: Веселка, 1990. С. 5–16.
84. Шевчук Вал. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1989. 526 с.
85. Шевчук Вал. Сота відьма // Дерево пам'яті. У 4-х книгах. Кн. 3. Київ: Веселка, 1991. С. 272-291.
86. Шевчук Вал. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есеї. Київ: Радянський письменник. 1990. 501 с.
87. Шерех Ю. Етюди про національне в літературах // Сучасність. 1993. №4. С. 68–93.
88. Шудря М. Співець козацького ордена // Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове. Дніпропетровськ: Січ, 1991. С. 482–490.
89. Юнг К. Психологические типы. Минск: Попурри, 1998. 656 с.
90. Ясперс К. Философская вера // Смысл и назначение истории. Москва, 1991. С. 420–508.